

byggnadsvård

Väster tull

kv Viadukten 3, Nyköpings stad, Nyköpings kommun, Södermanlands län

Antikvarisk dokumentation
Inför rivning av bebyggelse 2014

Eva Wockatz

En del av
Landstinget Sörmland

Rapport 2014:01

Väster tull

kv Viadukten 3, Nyköpings stad, Nyköpings kommun, Södermanlands län

Antikvarisk dokumentation
Inför rivning av bebyggelse 2014

Eva Wockatz

Rapport 2014:01

© 2014 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
Landstinget Sörmland
Kultur & Utbildning Sörmland
SÖRMLANDS MUSEUM
Box 314, S-611 26 Nyköping
arkiv.bibliotek@dll.se
www.sorlandsmuseum.se

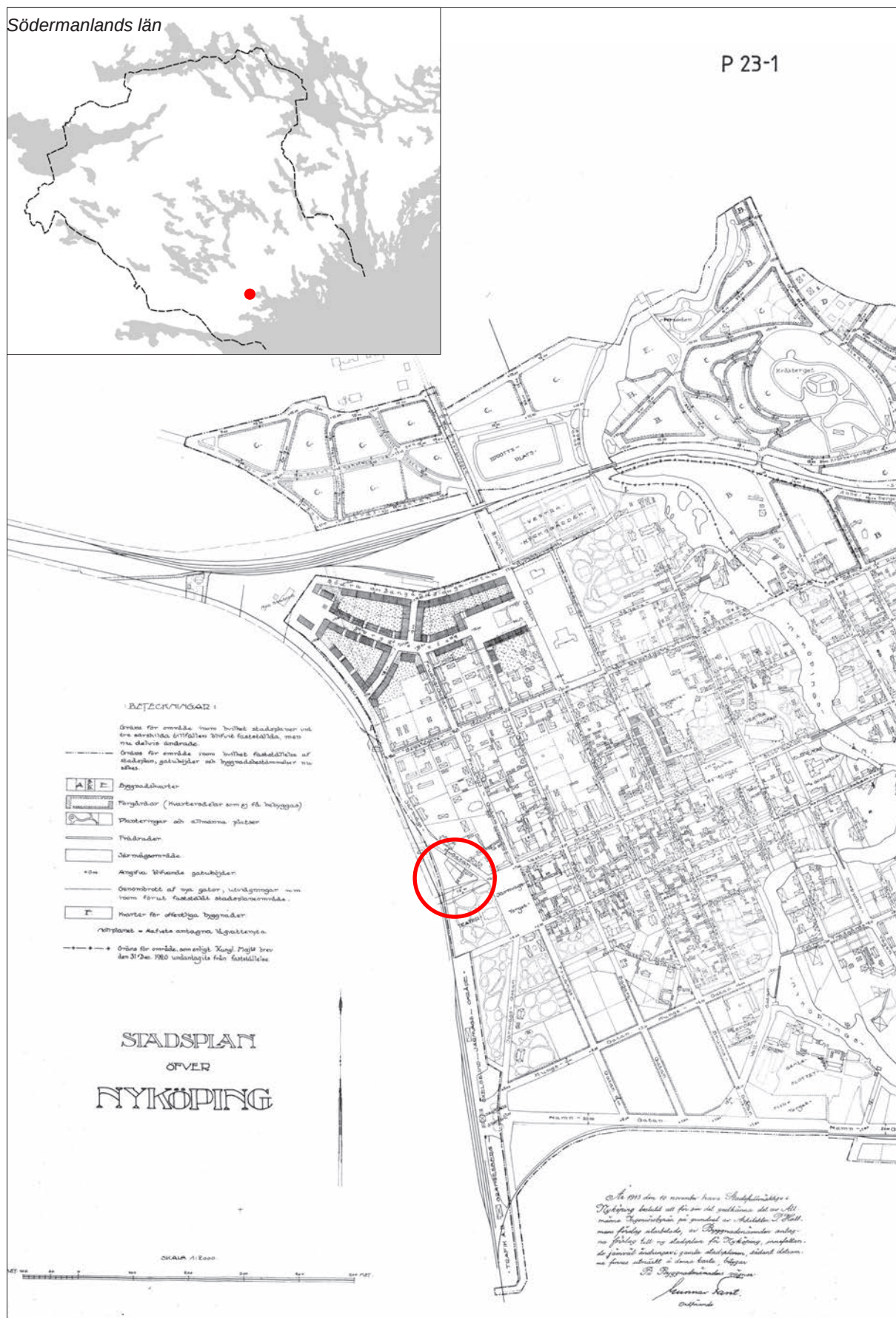
Författare: Eva Wockatz, byggnadsantikvarie
Omslagsbild: Bostadshuset, tullhuset, från nordost (Slm D2014-280).
Foto, där ej annat anges: Eva Wockatz, Sörmlands museum
Diarienummer: KN-SLM13-272

Allmänt kartmaterial: ©Lantmäteriverket. Ärende nr MS2006/01672

Nyköping 2014, Rättad på sid 9, 11, 13, 39, 41, 2014-08-29

Innehåll

INLEDNING	5
Läge och omgivning	5
Historik	6
TEKNISK BESKRIVNING	13
Bostadshus, hus 1a	13
Tillbyggnader, hus 1b och hus 2	25
Verkstadsbyggnad och kontor, hus 3	27
Verkstadsbyggnad med tillbyggnad, hus 4a och 4c	29
Verkstadsbyggnad med tillbyggnad, hus 5 och 4b	31
Smörj- och tvätthall, hus 6	33
Bensinstation, hus 7	35
Antikvariska iakttagelser	37
Källförteckning	39
Administrativa uppgifter	39
RITNINGAR BILAGA 1	40
RITNINGAR BILAGA 2	41
TAPETER BILAGA 3	42
TAPETER BILAGA 4	43
RIVNING BILAGA 5, bostadshuset hus 1a	44
RIVNING BILAGA 6, bensinstationen hus 7	45

1 Del av stadsplan över Nyköpings stad godkänd år 1913, med kv.Viadukten 3 markerad. Benämns detaljplan P 23-1, Nyköpings kommun.

INLEDNING

Nyköpings kommun beviljade rivningslov till samtliga byggnader inom kv. Viadukten 3 den 20 december 2012. Anledningen var att bebyggelsen ligger i vägen för en av kommunen planerad ny cirkulationsplats i korsningen Västra Tullgatan och Järnvägsgatan. Förslag till ny detaljplan för kv. Viadukten 3, samt del av Väster 1:1, gick ut på samråd i mars 2013. I länsstyrelsens samrådsyttrande, daterat 5 april 2013, framfördes att bebyggelsen bör dokumenteras av antikvarisk expert före rivning.

Sörmlands museum fick uppdraget att utföra rivningsdokumentationen. Dokumentationsarbetet utfördes under mars - maj 2014. En del fotografier togs i samband med att detaljplanen var ute på samråd 2013. Den tekniska beskrivning baseras på en okulär besiktning av byggnadernas exteriör och interiör. Inventeringen har föregåtts av sökning i arkiv. I samband med dokumentationen har vissa tapetlager och enstaka föremål tagits in till Sörmlands museums samlingar.

Läge och omgivning

Kv. Viadukten ligger i västra delen av Nyköpings stad. Kvarteret ligger just i stadens västra utkant och stadsplanegräns och är därmed historiskt intressant. Vid Västra Tullgatan låg år 1787 stadens västra tullhus, se storskifteskarta fig. 6. Strax söder om kvarteret går järnvägen. Oxelösund-Flen-Westmanlands järnväg invigdes år 1877. Gatubron över järnvägen byggdes om 1958. Kvarteret ligger inramat av Västra Tullgatan, Järnvägsgatan och Västra Storgatan.

2 Kvarteret Viadukten 3 sett från sydost och Västra Storgatan i mars 2014 (Slm D2014-281).

Historik

Exakt ålder på den äldsta byggnaden i kvarteret, som ska rivas har inte belagts i samband med denna dokumentation, men bör vara uppfört vid 1700-talets slut. I byggnadsinventeringen uppges bostadshuset, 1a, vara uppfört i början på 1800-talet.

Tomten ligger precis i utkanten av stadens västra gräns och har tidigare tillhört Fruäng. I husförhørsprotokollen finns en familj som uppges bo vid "Nybygget vid Fruäng" år 1777, då där bor en handskmakare Petter Scharwik med familj. En storskifteskarta finns upprättad år 1787, då "Wästra tullen" är inritad med ungefär samma placering som bostadshuset i kv. Viadukten, intill Västra tullgatan (fig. 6). I samband med storskiftet så skedde ägoutbyte då staden köpte in mer mark tillhörande Fruängen. I beskrivningen som hör till kartan nämns "Handelsmannen Herr Eric Sebell enligt Tullmagistratet". Samma år, 1787, har också pappan till Eric, Lars Sebell avlidit. År 1622 infördes tull på alla förbrukningsvaror som togs in i städerna och som skulle säljas där. Denna konsumtionsskatt benämndes "Lilla tullen" eller lantmannatull. I Nyköping fanns det vid slutet av 1700-talet en landstull i öster, en i väster och i söder (lilla sjötullen). I "Vid stadens hank och stör" beskrivs att landtullarna i hela Sverige utarrenderade under åren 1777-1782 och 1803-1810. Systemet med landstullar avskaffades år 1810. Själva tomten är inte utritad på storskifteskartan från 1787, men är däremot inritad på kartan från omkring år 1800, (fig. 7), då den fortfarande ser ut att ligga utanför stadsgränsen. När fastigheten senare ingår i stadsplanen så benämns den gården nr 1/2 inom stadens 1:a kvarter, vilket syns på en karta från 1888.

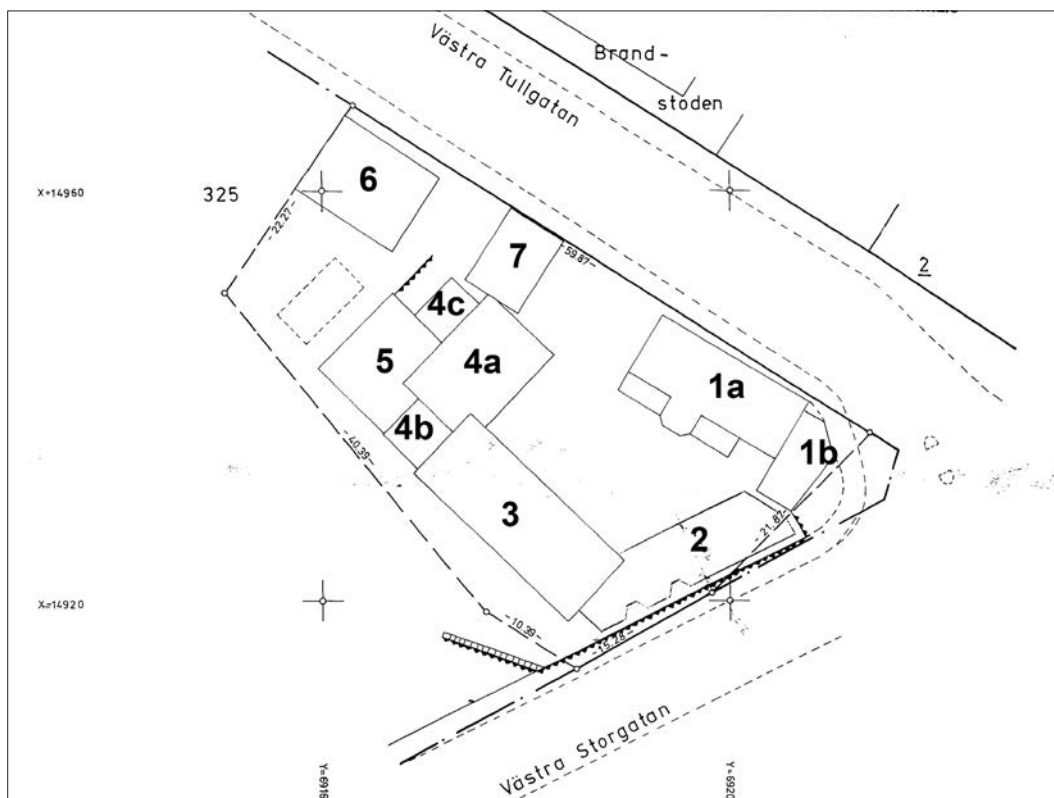
Bredvid "Wästra tullen" på storskifteskartan ligger "Ratzkis hus". Denna Ratzkie var tull-inspector och finns med i husförhören från år 1770-1774 och uppges då bo i "Tullskrifware Huset".

3 Utsnitt av Adolf Helanders stadsplan från 1888, utgiven i faksimil år 1987.

- 4 Vy från Kreaturs och trädvarutorget, senare Nya torget, ännu senare Järnvägstorget och numera Teatertorget. Bostadshuset syns längst till vänster (Bildgruppen Nyköping, fotograf Dan Samuelsson, okänt år).

- 5 Del av förenklad nybyggnadskarta över 20:e kv Viadukten 3 å väster. Tomtkartan upprättades 1939, nybyggnadskartan 1976. Beteckningarna på byggnaderna har gjorts nu (Nyköpings kommuns arkiv).

Tullinspector var en hög befattning och han bör därför ha varit knuten till den större sjötullen. Indebetou skriver dock att det till landtullen vid 1770-talet hörde "inspector, 3 tullskrivare och 6 besökare". Intressant är att huset i husförhörlängder för år 1821 över Nyköpings västra S:t Nicolai (staden) benämns "Tullkammaren" i registret och "Tullhuset" i husförhørsprotokollet, i 2:a kvarteret nr 1/2. 2:a kvarteret är senare överstruket och omdöpt till 1:a. Enligt Indebetou fick staden nya kvartersbe-teckningar 1808. Huset ägs 1821 av kopparslagaren Christian Adolph Östman. Samma ägare syns i husförshörlängder år 1831, då fastigheten heter 1:a kvarteret nr 1/2. Bland senare boende/ägare av fastigheten kan nämnas seglaren Carl Lindgren 1836 med lärgossar, f d fabrikören och kopparslagaren Jacob Öller 1841 boende med repslagaren Peter Olof Hellström med lärningar, kopparslagarmästaren Carl Fredrik Schärqvist 1871-1875 och handlanden Gustaf Wilhelm Forslund 1891. I fastigheten har alltså flertalet hantverkare bott, främst under 1800-talet.

I "Vid stadens hank och stör" uppges att det år 1789 byggdes ett tullhus (Nyköpings västra) i furutimmer, men har ingen uppgift om placeringen. Detta hade måtten 20x10x5 3/4 alnar. Omräknat blir detta ca 12 x 6 meter, höjd ca 3.4 meter, vilket motsvarar ytstorleken av bostadshusets nordöstra del (utan trapphuset). Systemet med landstullar avskaffades år 1810 och enligt boken ska huset ha sålts 1818.

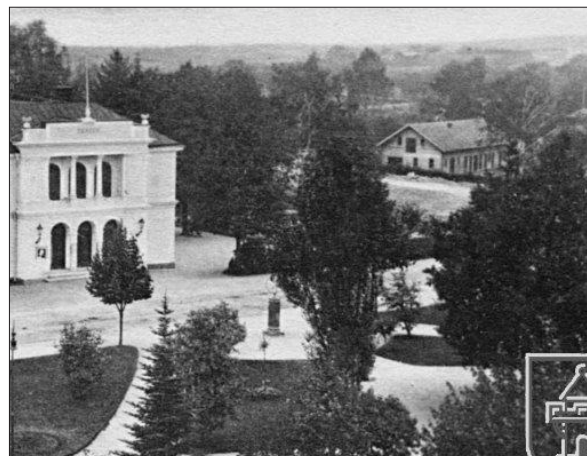
6 Utsnitt av storskifteskarta år 1787 över Fruängen och Hästhagen, Erik Åkerberg, Lantmäteristyrelsens arkiv, akt C57-1:13.

7 Utsnitt av karta omkring år 1800 över Nyköpings stad, Lantmäteriet.

8 Del av fotografi från invigningen av järnvägen år 1877 då Västra Storgatan var smyckad med en äreportal. Notera boden (Slm R12-88-4).

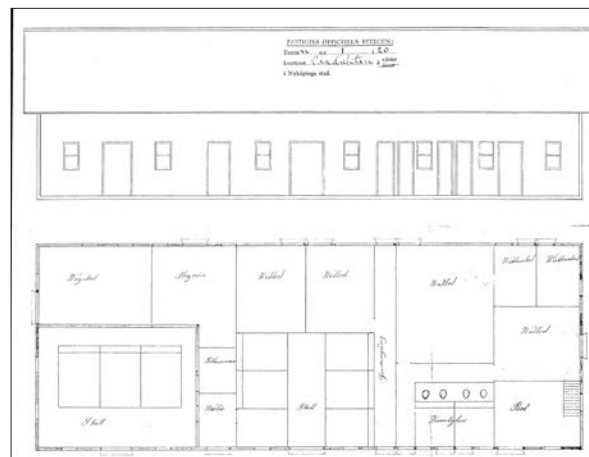
9 Del av fotografi över Nyköpings teater år 1913. Huset till höger är verkstadsbyggnaden, hus 3 (Bildgruppen i Nyköping).

På fastigheten har tidigare funnits två byggnader placerade i tomt nr 1:s västra gräns, se situationsplanen från 1880 (fig. 10). Möjligen är det en av byggnaderna som anas på bild 8. I Nyköpings kommunarkiv finns en odaterad ritning på ett gårdshus (fig. 11). Gårdshuset bör vara samma byggnad som verkstaden, hus 3, då den har samma planform som dagens verkstadslänga och syns på bild 9. Verkstaden har isåfalll uppförts efter 1888, men före 1913. Byggnaden innehöll stall, wagnbod, magasin, wisthusbod, wedbod och hemlighus med fyra sittplatser. Någon gång efter 1939 bör den ha byggts om till verkstad. Tomten var tidigare indelad i tomt nr 1 (östra delen) och tomt nr 2 (västra delen). Dessa slogs 1939 ihop till tomt nr 3, se fig. 12.

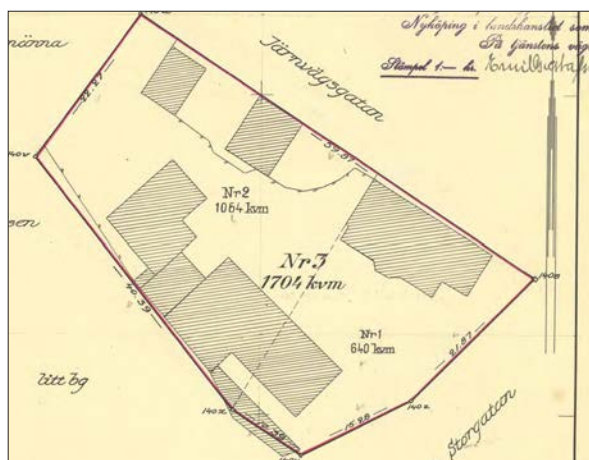
Bostadshuset är dock numera mest känt för att fröken Emma Eriksson bodde i bostadshuset. Emma kallades även "Fläsk-Emma", då hon arbetade inom charkuteribranschen. Under åren 1906-1916 bodde hon på kvarteret 1:116-117 i Nicolai socken, då hon arbetade som torghandlare. 1916 flyttade hon till kvarteret Viadukten 1 och hade då titeln handelsidkarska. Emma köpte fastigheten år 1928 av cykelreparatören E. G. Ahlin och hans hustru Hanna, samt cykelreparatören Anton O. Johansson och hans hustru Jenny. Emma bodde i bostadshuset där hon också hade kontor. Byggnaderna intill användes som slakteri och charkuterifabrik. Hon hade också ytterligare tre butiker i staden år 1927. Hon slutade med verksamheten redan vid mitten av 1930-talet och gick bort år 1940. 1938 övertog fabrikör

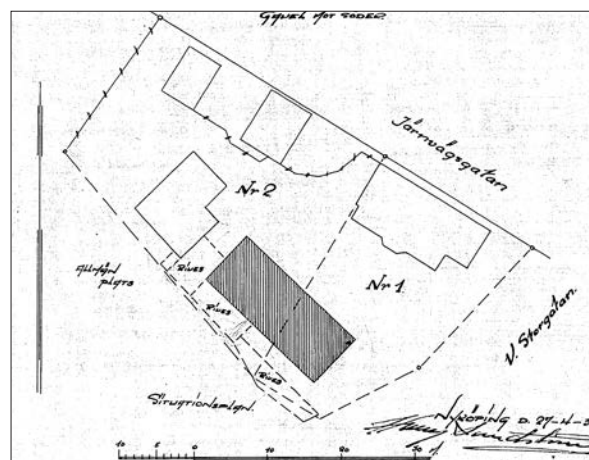
10 Karta upprättad 1880 av Thure Essén. Bostadshuset var smalare. Kartan inlånad av Lars Einar 2014.

11 Odaterad ritning på ett äldre gårdshus som senare byggdes om till verkstad, hus 3 (Nyköpings kommuns arkiv).

12 Utsnitt ur förslag till ändrad tomtindelning inom 20 kv. Viadukten år 1939. (Lantmäterimyndigheternas arkiv, akt 0480K-V:1106).

13 Del av ritning på ändring av verkstad från 1939, med situationskarta (Nyköpings kommuns arkiv).

14 Svensk-Engelska Mineralolje AB ägde första bensinstationen, vilka 1939 ändrade sitt namn till AB Svenska Shell. Omkring 1952 satsades istället på Mobil Oil. På bilden syns Kjell Karlsson, ca år 1952. Observera staket o syren vid bostadshuset (Foto inlånat av Mary Karlsson).

15 Invigning av den nya bensinstationen omkring år 1954, före ombyggnaden för Mobil Oil 1956. På bilden syns bl a Mary och Holger Karlsson som var anställda av Knut Bjuhr och arbetade på bensinstationen (Foto inlånat av Mary Karlsson).

Ernst Einar lokalerna för att bedriva mekanisk verkstad i kvarteret. Ernst Einar hyrde ut större delen av bostadshuset, men hade sitt kontor där. Bostadshuset användes av hyresgästen delvis som hotell. Det gick att hyra "resanderum" här. Som verkstad användes hus nr 3, se även ritningsbilaga 2. 1945 byggdes gårdshuset, byggnad 5 om, för att kunna tjäna som gummiverkstad istället för bilkolslager. Verksamheten drevs fram till 1950, som då togs över av Gunnar Brännberg. Han fortsatte med den mekaniska verkstaden, men började också att handla med bilar. Omkring 1952 köptes fastigheten av Bjuhrs bilfirma. 1956 lät Knut Bjuhr bygga om vissa byggnader, för att på "servicestationen" få en tvätt- och smörjhall, samt en bensinstation av märket Mobil Oil. Tidigare, från 1930-talet och fram till 1952 tillhörde bensinstationen märket Shell. Västra Storgatan utgjorde fram till 1962 en del av gamla Riksväg 1, som var huvudvägen mellan Helsingborg och Stockholm. Själva järnvägsviadukten byggdes 1958 då gatunivån förhöjdes, vilket gjorde att bostadshuset hamnade för lågt i förhållande till gatan. Samma år togs Bjuhrs över av Gunnar Arvidsson.

Bjuhrs efterföljdes någon gång efter 1975 av Karl Wallin och senare Åke Andersson Bil AB. Bostadshuset har under 2000-talet använts som härbärge år bostadslösa. Anderssons Glas, Steisjös körskola och Rolands bilskola har också haft verksamhet i kvarteret, samt Däckcenter AB, sedan ca 1990, som blev de sista rörelseidkarna innan byggnaderna revs i maj 2014.

16 *Fotografi av bostadshuset och bensinstationen efter år 1958 då gatunivån har höjts (Bildgruppen i Nyköping).*

17 Bostadshus 1a från nordost (Slm D2014-280).

18 Bostadshuset 1a från nordväst (Slm D2014-282).

TEKNISK BESKRIVNING

Bostadshus, hus 1a

Historik: Bostadshusets exakta ålder är okänd, men kan vara byggt vid slutet av 1770-talet. Huset har använts som bostad fram till ca 1950, men har parallellt och senare använts som kontor och lager. 1938 tog Ernst Einar över fastigheten. Då bestod övre våningen av en lägenhet med fyra rum, som hyrdes ut som "Rum för resande". Då beskrevs lägenheten ha "vackert läge vid viadukten... med härlig utsikt över Teaterparken". En stor veranda/balkong fanns då åt väster, som kan ha byggts 1895, då också trapphuset bör ha byggts. År 1938 byggdes WC på bottenvåningen. 1948 inreddes kontor med tillfällig övernattningsmöjlighet för verkstadens nyanställda i bostadshuset. 1976 byggdes bostadshuset om igen. På bottenplanet blev det nu tre kontor och ett större reservdelslager i mitten av byggnaden. På övervåningen byggdes ett lager och ett matrum i sydost. 2005 gjordes stora ändringar i bottenvåningens planlösning, för att huset skulle användas som härbärge för bostadslösa.

Bostadshuset är byggt på en murad naturstensgrund och är uppfört i bilat liggtimmer, med en uppmätt höjd av ca 250-300 mm. Byggnaden är numera klädd med rosamålad nyare locklistpanel. Inne i huset syns den äldre fasadpanelen, med profilerad och bred locklistpanel. Panelen är underst målad i en gul nyans och senare i en grön kulör. Båda ser ut att vara målade med pigmentet obränd terra. Den gula liknar NCS S3030-Y20R och den gröna liknar NCS S3005-Y20R. Under denna panel finns den äldsta fasadpanelen kvar. Denna är ca 14 cm bred, horisontell och underst målad i en zinkgrön nyans, liknar NCS S2020-G30Y.

19 Bostadshuset sett från sydväst. Längst fram syns tillbyggnaden 1b (Slm D2014-283).

20 Under pappspänning med tapetlager i rum 104 syns den grönmalade pärlspontpanelen (SIm D2014-284).

21 Detalj av det understa stänkmålade papperslagret i rum 104 (se nedan) (SIm D2014-285).

22 Rum 104 i bostadshusets sydöstra hörn, bottenvåningen. Till höger trappan upp mot den tidigare utställningslokalen, hus 1b (SIm D2014-286).

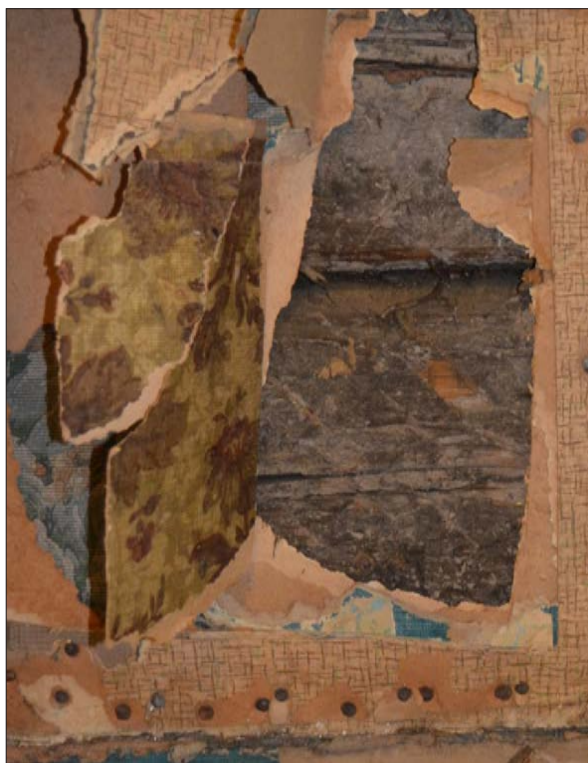
Under denna är ett lager papp som är spikad ovanpå det rödfärgade liggtimret, se bild 86. Gavlarna är utformade med markerade gavelutsprång och profilerade takfotslistor. Bostadshuset har ett sadeltak med ett underlagstak av panel, på östra takfallet ligger horisontell slät panel och på västra takfallet ligger panelen om lock. Takfallen täcks av enkupigt strängpressat lertegel. Under teglet ligger näverlager. Trapphusets tak är belagt med svartmålad järnplåt. Hörn, takfotsbrädor, vindskivor, hängrännor, stuprör, samt dörr- och fönsterfoder är vitmålade. Ingångar till byggnaden finns i västra fasaden. Bottenvåningen nås idag via en ingång i tillbyggnaden 1b. Dörrarna är vitmålade, liksom fönsterbågarna. Fönstren består av kopplade fönsterbågar med hela rutor. Äldre fönster, ytter- och innerbågar har hela handblåsta glasarutor. Byggnaden har två utkragade och oputsade skorstenar.

Interiör, bostadshusets bottenvåning

Se även planritning med rumsnumrering, ritningsbilaga 1, fig. 71.

Bottenvåningens planlösning ändrades senast 2005 då byggnaden skulle användas som härbärge. Dörrar, foder och golvlistor är utbytta i de flesta rum. Äldre profilerad golvlist och dörrfoder finns kvar i rum 104. I samtliga rum har skivor satts upp på väggar och i tak. På bottenvåningen finns heller inga kakelugnar eller äldre spisar kvar.

Rum 101: På västra väggen under gipsskivor syns en gulmålad pärlspontspanel, bredd mellan pärlna ca 90 mm. Panelen har tidigare varit ljus grönmålad. Under panelen syns en blommig tapet, vinröda blommor, som kan dateras till 1890-tal.

23 Tapetlager som syns i rum 102, samt upphugget timmer, troligen för lerklining (Slm D2014-287).

24 Rummet söder om trapphuset är tillbyggt senare och är inte timrat (Slm D2014-288).

25 Trapphuset i bostadshuset sett från vindsvåningen ned mot farstun på övre våningen (Slm D2014-289).

26 Vy av övervåningens farstu, rum 201, sett mot gamla verandan, rum 207. Till höger pardörren som leder upp till vinden (Slm D2014-290).

27 Trapphuset i bostadshuset sett från vindsvåningen ned mot farstun på övre våningen. Ramarna i väggen markerar äldre fönsteröppningar (Slm D2014-291).

Rum 102: På östra väggen under gipsskivor syns papp och flera tapetlager. På timmerstommen sitter samma blommiga tapet som i rum 101 (1890-tal), fast felvänd. Ovanpå denna sitter en 1930-talstapet. Timret är upphugget för att kunna lerklinas.

Rum 103: Under gipsskivor sitter en grönmålad pärlspontspanel med bredd mellan pärlden ca 65 mm. Under syns liggstimret.

Rum 104: Under gipsskivorna, syns en blommig tapet, 1940-tal, se bild 22. Under denna tapet sitter en grönmålad pärlspontspanel, med ca 80 mm mellan pärlden, se bild 20. Under fönstret sitter en bredare pärlspontspanel, med 95 mm mellan pärlden, troligen en igensatt dörröppning, skarv syns i timret. Underst på norra väggen syns en stänkmålning på ett gråmålat papper spikat på timret, se fig. 21.

Interiör, bostadshusets övre våning, trapphus och farstu

Se även planritning med rumsnumrering, ritningsbilaga 1, fig. 72.

I trapphuset, rum 201, är väggar och tak klädda med panel. Väggarna har en bröstning. Under bröstningen sitter en dubbel pärlspontspanel, bredd mellan pärlden ca 65 mm. Ovanför bröstningen sitter en svagt rundad panel, med bredden 80 mm. Panelen är gråmålad, men har tidigare varit grönmålad. Trappstegen är av trä och grönmålade. Ramarna i trapphusets vägg markerar äldre fönsteröppningar, som idag är försatta med skivor. I farstun finns en dörröppning som leder upp till vinden. Där sitter en äldre pardörr, som numera är klädd med skivor. Spår i karmen avslöjar att pardörren är ditflyttad. Mot övriga rum på övre våningen sitter släta modernare dörrar. Äldre profilerade dörrfoder finns i farstuns två dörröppningar mot öster, se bild 28 och 29. I trapphuset sitter en äldre strömbrytare av märket "PELLO".

28 Dörrfoder mellan övre farstun, rum 201, och rummet väster om rum 204 (Slm D2014-292).

29 Dörrfoder mellan övre farstun och tambur utanför köket, rum 202 (Slm D2014-293).

30 Rum 203 sett mot norr (Slm D2014-294).

31 I köket, rum 202, sitter grönmålad pärlspontspanel och flera tapetlager. Underst syns en iriserad tapet från 1800-talets mitt (Slm D2014-295).

32 Köket, rum 202, sett mot nordväst (Slm D2014-296).

Interiör, bostadshusets övre våning, övriga rum

Se även planritning med rumsnumrering, ritningsbilaga 1, fig. 72.

På övre våningen är väggar och tak i senare tid (i de flesta rum), klädda med ny skivbeklädnad. Skivorna är målade i ljusa kulörer. I rum 205 och 206 är väggar och tak pappspända och vitmålade. I de flesta rum är golven belagda med modernare plastmattor. I rum 201, 205 och 206 ligger mönstrade linoleummattor, som kan dateras till tidigt 1900-tal. Under syns trägolvet. I flera rum är golvlister, dörr- och fönsterfoder utbytta till nyare släta foder. Äldre golvlister, dörr- och fönsterfoder finns kvar i rum 201, 204, 205, 206 och 207. Äldre fönsterbågar med profilerade bågar och handblåsta glas från början av 1900-talet finns kvar i rum 204 och rummet norr om detta, samt rum 205.

Nuvarande kök, rum 202: Under skivbeklädnad och tapeter sitter en grönmålad pärlspontspanel, bredd mellan pärlan ca 90 mm. Under finns flera tapetlager på pappspänning. Underst sitter en iriserad tapet från 1800-talets mitt. Här återfanns också en felvänd handmålade tapet, se fig. 75. Ovanpå liggimret sitter brev och noteringar om olika beställningar, möjligen kopparföremål. Rummet bör ha använts som ett finare rum.

Rum 203: Under TreeTex-skivbeklädnad finns flera tapetlager på pappspänning. Bland de undre tapetlagren sitter två tapeter som kan dateras till 1880- och 1890-tal. Underst sitter en tvåfärgad limfärgstapet med ultramarinblått mönster ovanpå grå lumpapp se fig. 79. Rummet bör ha använts som ett finare rum.

Rum 204: Fönster- och dörrfoder är profilerade och äldre. Under väggarnas gipsskivebeklädnad är textade masonitskivor uppsatta. Under dessa sitter flera äldre tapetlager. Bland de undre tapetlagren

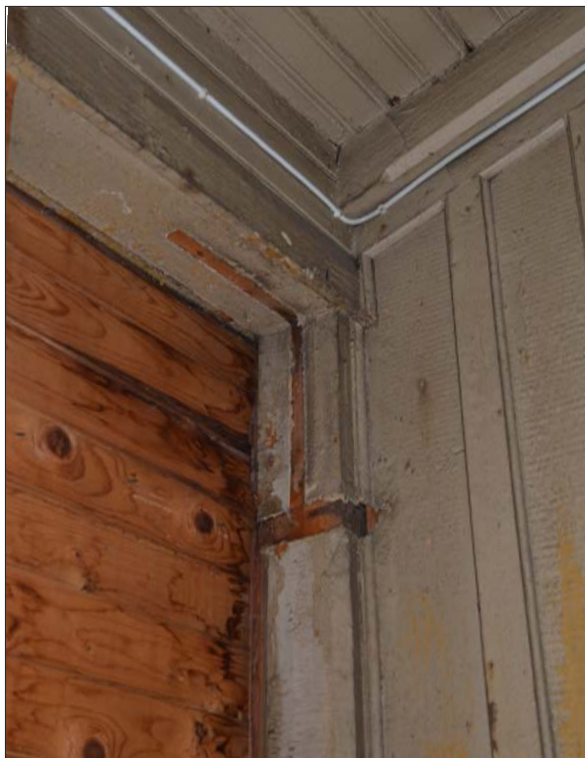
33 De tidiga tapetlagren som syns i rum 204, östra väggen (Slm D2014-297).

34 Jugendkakelugn i rum 205 (Slm D2014-298).

35 Rum 206 sett mot söder (Slm D2014-299).

36 Detalj av fasad verandastolpe i rum 207. Notera den tidigare fasadpanelen (Slm D2014-300).

37 Söder om trapphuset ligger det som tidigare varit balkong/veranda, senare benämnt "lager". I rummet syns den näst äldsta fasadpanelen och ytterfönster till höger (Slm D2014-301).

sitter två tapeter som kan dateras till 1880-1890-tal. Under det sitter fler äldre limfärgstapeter, fig. 33. Understa lagret som noterades var pappersark som var målad med umbragrön oljefärg, vilket möjligen kan antyda att rummet använts som kök.

Rum 205: Fönster- och dörrfoder är profilerade och äldre. Även taklisten är bred och äldre, kälformad. Under väggarnas pappspänning sitter flera äldre tapetlager, se fig. 80 & 81. Bland de undre tapetlagren sitter tapeter som kan dateras till 1870-tal. Bland de understa lagren noterades två stänkmålade papperslager med grå/svart/grå-målad bröstmålningslinje ca 0.75 m ovan golv, fig. 81. Båda hade en blågrå bottenfärg, med vita och svarta stänk. Understa målade papperslagret är uppsatt på en tidning som är daterad 1797, fig. 70. Tidningen är limmad direkt på timmerstommen. Under takets pappspänning syns det gråmålade trätaket. I rummets nordvästra hörn sitter en rund vit och slät kakelugn från jugendperioden, fig. 34.

Rum 206: Fönster- och dörrfoder är profilerade och äldre. Även taklisten är bred och äldre, kälformad. Under väggarnas pappspänning sitter flera äldre tapetlager. Bland de undre tapetlagren sitter tapeter som kan dateras till slutet av 1870-talet, bl a en tapet med rombiskt mönster i brunt och svart, fig. 82. Bland de undre lagren noterades stänkmålning på papper. Målningen är utförd på små pappersark, gul bottenfärg med svart och vit stänkmålning. Dessa är uppsatta på rosamålade pappersark. Under syntes återigen gul limfärgsmålning, samt en tidning, där året 1827 förekom, fig. 38. I rummets nordvästra hörn sitter en rund, vit kakelugn, med fotsims och krön i relief. Kakelugnen kan dateras till slutet av 1800-talet, fig. 39.

Gamla verandan, rum 207: Rummet har även använts som lager. I hörnen syns de äldre fasade verandastolparna. Omålade spår på stolparna avslöjar tidigare fastspikade dekorlister. Verandan har troligen varit en öppen veranda utan fönsterglas. På verandan syns den äldre fasadpanelen, se fig 36, 37, 86.

38 De undre stänkmålade tapetlagren i rum 206 (Slm D2014-302).

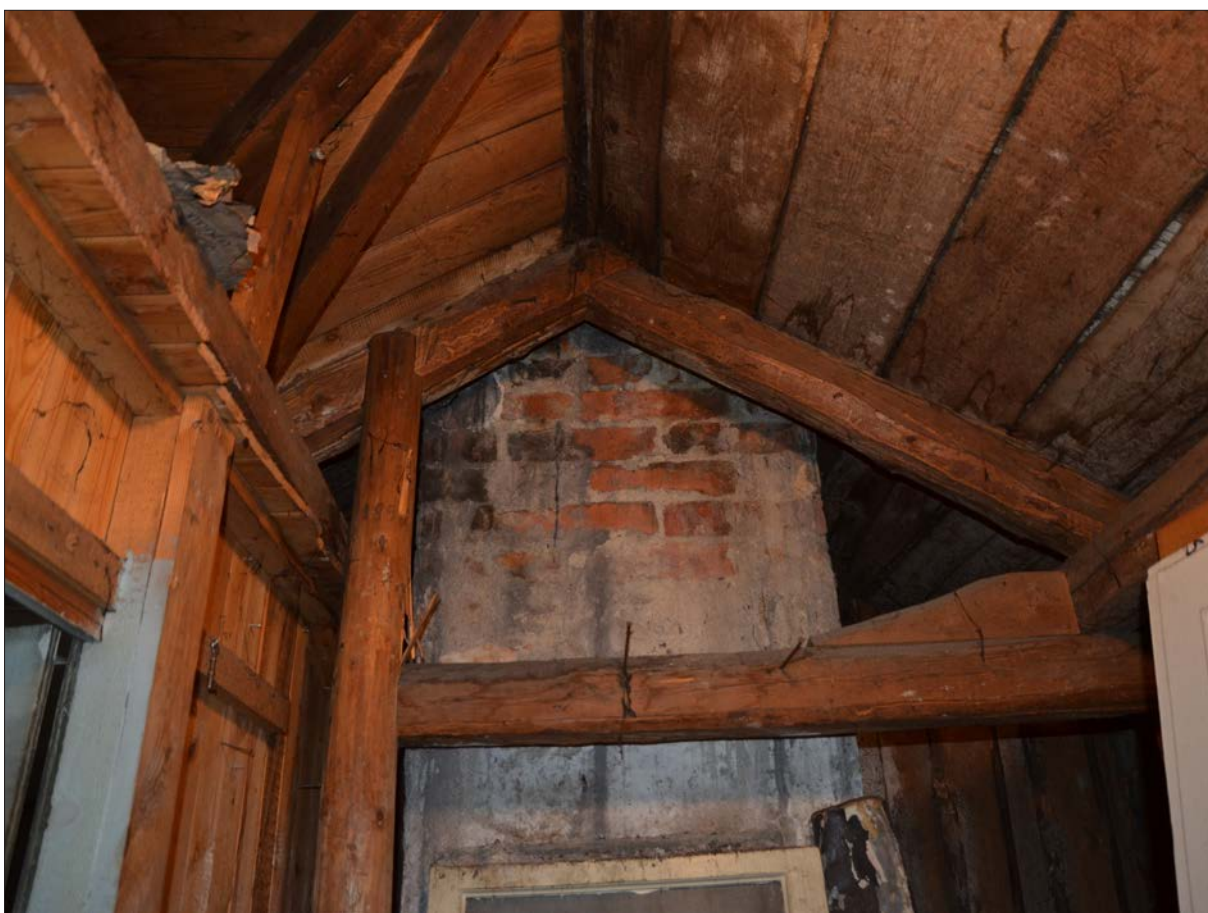
39 Kakelugnen som sitter i rum 206 (Slm D2014-303).

40 Första vindsrummet som ligger mot nordost
(Slm D2014-304).

41 Vy av vinden, nordöstra delen. Rummet till höger
är ett inrett vindsrum (Slm D2014-305).

42 Vy upp i vindstaket sett mot norr. På den vänstra stolpen är det skrivet "1895". Till vänster är den tillbyggda delen med trapphus. Ovanpå underlagstaket syns näver, vilket kan anas till höger i bild (Slm D2014-306).

Interiör, bostadshusets vind

Ingen planritning finns utförd över vinden. Trapphuset och verandan kan ha byggts 1895, året som finns skrivet på en pelare på vinden.

Trappan mynnar ut i en farstu, se fig. 27. I farstun mot nordväst finns först ett vinds/förrådsutrymme. I nordost är ett vindsrum inrett, se fig. 40. På vinden noteras att golvet längst i söder ligger något lägre, samt att takbjälkar i söder har urtag (återanvända), vilket de inte är i norr.

Vindsrum mot nordost (första): Väggar och tak är i senare tid klädda med ny skivbeklädnad, fig. 40. Skivorna är tapetserade och målade i ljusa kulörer. Här finns garderob och handfat. På golvet ligger ett modernt Tarkettgolv. Äldre golvlister, dörr- och fönsterfoder finns kvar. Under väggarnas skivbeklädnad finns flera tapetlager på pappspänning. Bland de undre finns tapeter från 1870-talet, fig. 85. Tidningen är daterad 1860. Rummet bör ha använts som uthyrningsrum.

Vindsrum mot sydväst (bortre): I det bortre vindsrummet är väggar senast tapetserade med en blomig 1940-talstapet. Äldre golvlister, dörr- och fönsterfoder finns kvar. I dörröppningen sitter en fyrfyllningsdörr med utanpåliggande speglar, 1700-tal eller tidigt 1800-tal. Karmen är handhyvlad. Taket är klätt med gråmålad pärlspontspanel, bredd mellan pärlna ca 87 mm. Här finns en garderob utefter norra väggen. Golvet är täckt med masonitskivor. Under flera tapetlager syns en tapet som kan dateras till 1880- och 1890-tal. Underst sitter limfärgsmålat papper, stänkmålning, rosa bottenfärg med svarta stänk, fig. 84. I rummets nordvästra hörn finns en rektangulär, flat, vit kakelugn, med profilerad fot-sims och krön i relief. Kakelugnen kan dateras till 1860-70-talet. Kaklet är maskinslaget och tillverkat av gul lera.

43 Bortre vindsrummet med flat kakelugn och äldre fyrfyllningsdörr (Slm D2014-307).

44 Vy av samma vindsrum. Inredningen kan dateras till 1800-talets senare del (Slm D2014-308).

45 Utställningsbyggnaden 1b från sydost (Slm D2014-309).

46 Förrådsbyggnaden 2 sedd från norr. Bakom anas teatern (Slm D2014-310).

Tillbyggnader, hus 1b och hus 2

Historik: Tillbyggnaden 1b byggdes som en utställningslokal 1956, då lokalen flyttades från byggnad 3:s södra gavel. (Utställningslokalen hade byggts 1952 som en tillbyggnad till byggnad 3 för Knut Bjuhr AB). Förrådsbyggnad 2 byggdes 1976, som ett förråd åt Karl Wallins Bil AB.

Utställningslokalen 1b är byggd längs bostadshusets södra gavel. Tillbyggnaden är sannolikt uppförd med en stomme av murade cementhålsténar. Fasaderna är klädda med rosamålad locklistpanel. Utställningslokalen hade ursprungligen stora fönster som upptog hela väggytan. Idag finns endast en dörr i söder, samt ett fönster i östra och två fönster i västra fasaden. Tillbyggnaden har ett tälttak som täcks av takpapp. Dörrar, hörn och fönsterbågar är vitmålade.

Invändigt består lokalen 1b av ett rum med gjutet cementgolv samt skivklädda väggar och tak. Trappan ned mot bostadshuset och fönsterbänkarna är utförda av grön marmor, troligen Kolmårdsmarmor, se fig. 47.

Förrådsbyggnaden bör vara uppförd med en gjuten stomme. Förrådsbyggnaden har ett pulpettak som täcks av svartmålad trapetskorrugerad plåt. Även fasaderna är klädda med trapetskorrugerad plåt, dock gråmålad. Förrådet har portar i förrådsbyggnadens norra långsida. Byggnaden har inga fönster.

Invändigt består förrådsbyggnaden av ett stort rum med gjutet cementgolv samt gjutna väggar. Taket består av takplåten. Rummet avgränsas av ytterväggarna och yttertaket. Idag används byggnaden till förvaring av däck, se fig. 48.

47 Utställningsdelens interiör sedd mot öster. Trappan leder ned till bostadshusets bottenvåning (Slm D2014-311).

48 Förrådsbyggnadens, hus 2 interiör från norr (Slm D2014-312).

49 Verkstaden, hus 3 från väster (Slm D2014-313).

50 Hus 3 från öster (Slm D2014-314).

Verkstadsbyggnad och kontor, hus 3

Historik: Hus 3 består av en äldre odaterad byggnad, se fig. 9 & 11, uppförd mellan 1888 och 1913. Denna bör ha byggts om till dagens verkstad år 1939, då den inreddes till mekanisk verkstad av Ernst Einar Johansson, se planritning fig. 73 & 74. Tidigare har byggnaden använts som djurstall mm. 1948 slopades ett garage och asbetskivor sattes upp på väggar och tak. 1952 revs bodar som fanns väster om verkstadsbyggnaden. Då revs också en skorsten.

Verkstadsbyggnaden ser ut att vila på gjuten grund. Stommen består av liggande plank. Fasaderna är klädda med vitmålad liggande panel. På gavlarna syns de utskjutande profilsågade, svagt rundade, takfötterna. Dörrar och de spröjsade fönsterbågarna är målade i en röd nyans. Verkstadsbyggnaden har ett sadeltak med ett underlagstak av lockpanel. Takfallen täcks av grönmålad korrugerad plåt. Byggnaden har en utkragad och oputsad skorsten.

Invändigt består förrådsbyggnaden av ett stort rum med gjutet cementgolv samt skivklädda väggar och tak. I söder är byggnaden avdelad med en brandvägg. Söder om denna är ett kontor inrett. På vinden syns på de båda gavelröstena spår av de äldre fönsteröppningarna som stämmer med fotografiet fig. 9. På vinden finns också en trälucka i vindsbjälklaget.

51 Verkstadsbyggnadens interiör från norr
(Slm D2014-315).

52 På vinden syns ytterväggen av liggande plank
(Slm D2014-316).

53 Byggnad 4a från söder (Slm D2014-317).

54 Byggnad 4c från norr (Slm D2014-318).

Verkstadsbyggnad med tillbyggnad, hus 4a och 4c

Historik: Hus 4a bör ha byggts efter 1952 och byggdes om 1963. Hus 4c har byggts efter 1963.

Fasaderna är vitmålade. Verkstadsbyggnadens södra fasad upptas av två moderna dubbelportar. På östra fasaden finns en dörröppning. Fönster i söder och öster består av spröjsade fönsterbågar. Förrådsbyggnaden har ett sadeltak. Takfallen täcks av svartmålad plåt och takpapp.

Tillbyggnaden är klädd med vitmålad locklistpanel. I den östra fasaden sitter en dörröppning. Tillbyggnaden har ett pulpettak täckt med takpapp. Fönster och dörr är rödmålade.

Invändigt består förrådsbyggnaderna av rum med gjutna cementgolv samt skivklädda väggar och tak.

55 Förrådsbyggnadens interiör från söder
(Slm D2014-319).

56 Stuprör av äldre modell på hus 5 (Slm D2014-320).

57 Från höger sett hus 5 och 4b, samt del av verkstaden 3 från väster (Slm D2014-321).

58 Hus 5 från nordost. I förgrunden tillbyggnaden som benämns 4c (Slm D2014-322).

Verkstadsbyggnad med tillbyggnad, hus 5 och 4b

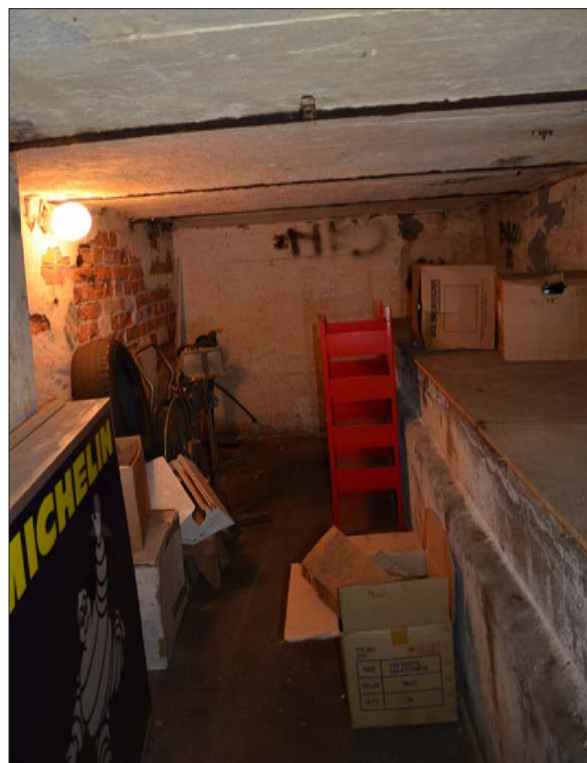
Historik: Byggnad 5 finns med på kartan från 1939 och är då tillbyggd åt söder med en byggnad som går längre mot väster än byggnad 4b. Enligt samma ritning uppges att denna byggnad då är tänkt att rivas, se fig. 13. 1945 förändrades byggnaden som då användes som lager av bilkol, till att istället användes som gummireparationsverkstad. Den befintliga rökugnen iordningställdes så att den kunde användas som pannrum för verkstaden, samt för vulkanisering av gummi. Ett nytt betonggolv göts och ett fönster ersattes av en dörröppning. Byggnad 5 uppges även på ritningar från 1956 ha funktionen gummiverkstad, då också byggnad 4b är utritad. 1963 så inrättades en bilverkstad för Knut Bjuhr Bil AB, då östra gavelns norra fönster ersattes med en port. Framför porten byggdes någon slags plattform/lastkaj. Invändigt kläddes väggar och tak med gipsplattor.

Verkstadsbyggnaden vilar på en gjuten grund. Byggnaden har en murad tegelkällare. Byggnadens fasader är klädda med vitmålad liggande panel. Ingång finns i östra fasaden i form av en glasad dubbeldörr. Fönsteröppningar finns i västra och norra fasaderna. Norra fasadens fönster består av två fönster, fönsterbågar med hela glas. Västra fasaden har två fönster, fönsterbågar med spröjs som är indelade i 1 x 2 rutor, respektive 3 x 3 rutor. Byggnaden har ett valmat tak som täcks av skivtäckat svartmålad plåt. Dörrar och fönsterbågar är rödmålade. Invändigt består verkstadsbyggnaden av ett rum med gjutet cementgolv samt skivklädda väggar och tak.

Tillbyggnaden 4b är murad av tegel. Den västra fasaden upptas av en port/dubbeldörr, samt ett fönster med en fönsterbåge, 1 x 2 rutor. Tillbyggnaden har ett pulpettak täckt med takpapp. Dörrar och fönsterbåge är rödmålade. Invändigt består tillbyggnaden av ett rum med gjutet cementgolv samt skivklädda väggar och tak.

59 Verkstadsbyggnadens interiör från norr (Slm D2014-323).

60 Del av källaren i hus 5. Till höger syns gjutna kar, som bör ha använts av Emma Eriksson vid slakt och saltning (Slm D2014-324).

61 Hus 6 från nordost (Slm D2014-325).

62 Hus 6 från sydväst (Slm D2014-326).

Smörj- och tvätthall, hus 6

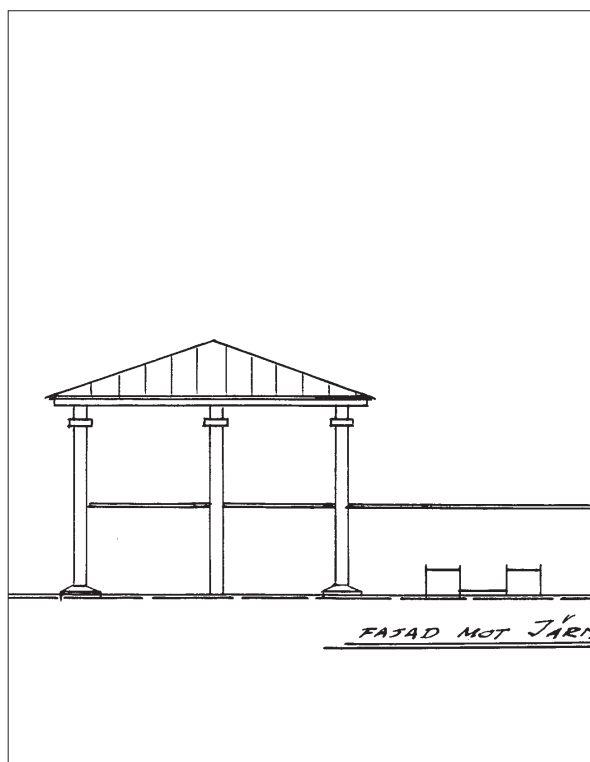
Historik: Byggnad 6 finns med på situationsplan från 1880, samt på kartan från 1939, men är då smalare och ligger inte så långt mot norr. Sannolikt är södra delen av byggnaden äldre än norra delen, se fig. 63.

Byggnad 6 finns också med på en situationsplan från 1956, då Mobil Oil byggde om sin service-station. Byggnaden anges då ha användningsområdet tvätt- och smörjhall. I söder är en öppen byggnad, där taket bärs upp av pelare. Norra delen upptas av en smörjgrop, se fig. 63. Samma år finns också ett förslag på en större byggnad, då den äldre byggnaden ska byggas på mot norr.

Byggnadens grundmurar är gjutna av betong. Väggarna uppges 1956 ha murats av betonghålstén mellan nuvarande träpelare. Betonghålsténen skulle både utvändigt och invändigt putsas. Idag har byggnaden en utvändig beklädnad av grå trapetskorrugerad plåt. Fasaderna är uppdragna så att det ser ut som att taket är platt. Taket är dock ett pulpettak som är täckt med skivtäckt plåt, se fig. 68.

I östra fasaden finns två dubbeldörrar. På västra fasaden finns fyra fönsteröppningar, på östra finns tre fönsteröppningar och en dörr. Fönster är målade i en röd nyans. Dörrarna är grönmålade.

Invändigt består lokalen idag av ett stort tvättrum med gjutet betonggolv, samt skivklädda väggar och tak.

63 Uppmättningsritning från öster av spol- och tvätt-plats år 1956 (Nyköpings arkiv).

64 Del av interiören i hus 6 (Slm D2014-327).

65 Hus 7 från nordost (Slm D2014-328).

66 Hus 7 från sydost (Slm D2014-329).

Bensinstation, hus 7

Historik: Hus 7 finns med på situationsplan från 1880, samt på kartan från 1939. Bensinstationen finns med i telefonkatalog från 1929 och ägs då av Svensk-Engelska MineralOlje AB, vilket senare gick över till märket Shell. Under kriget låg försäljningen nere, men togs upp efter kriget omkring 1948, se fig. 14 & 15. Byggnaden byggdes om 1956 till bensinstation av Mobil Oil AB, se fig. 16. Utvändigt så togs takteglet bort, takfoten kapades och ytterväggarna drogs upp på tre sidor, så att en skärm bildades. Takpanelen kompletterades och taket täcktes med takpapp. De cirkulära fönstren mot norr byttes ut mot större rektangulära. De spröjsade fönsterbågarna på östra och västra fasaden byttes ut mot större. Skärmen kläddes med masonit och "oljemålades i Mobils färger". De äldre väggarna skrapades och oljemålades. Invändigt gjordes utrymme för kontor i söder och förråd för smörjoljor i norr. Byggnaden användes 1972 som försäljningslokal för bensin mm.

Byggnadens stomme är byggd av stående plank, se fig. 96. Byggnaden har tidigare varit klädd med locklistpanel, senare upptill klädd med vitmålade skivor och haft texten "Mobilgas" synlig strax under takfoten. Idag har byggnaden en utvändig beklädnad av grå trapetskorrugerad plåt. Byggnaden är sammanbyggd i väster med 4a och 4c. Fasaderna är uppdragna så att det ser ut som att taket är platt. Taket är dock ett sadeltak som är täckt med takpapp, se fig. 68. Byggnaden har ett karakteristiskt utskjutande regnskyddstak mot öster som bärs upp av kvadratiska pelare. Ingång finns i östra fasaden som vänder sig mot Västra Tullgatan, där en glasad dörr sitter. I samma fasad finns också två stora skyltfönster. Ett fönster finns också i vardera norra och södra fasaden. Dörr och fönster är målade i en röd nyans.

Invändigt består lokalen idag av ett stort kontorsrum med klinkerbelagt golv, samt skivklädda väggar och tak. I lokalen finns även ett WC-utrymme. Väggarna var invändigt tidigare putsade på vassmattor.

67 Kontorsutrymmets interiör sett mot norr (Slm D2014-330).

68 Vy från bostadshuset över byggnaderna 7:s tak (närmast) och byggnad 6:s tak (längst bort) (Slm D2014-331).

69 Vägmarke, fornlämning R332, som är placerat norr om kv. Viadukten, anno 1779. Milstolpen har tidigare varit placerad på Nyköpingshus (Slm D2014-332).

Antikvariska iakttagelser

Exakt ålder på bostadshuset har inte kunnat beläggas i källmaterialet, men kan vara huset som benämns som "Nybygget vid Fruängen" år 1777. På väggarna i ett rum på övre våningen hittades en tidning daterad 1797, vilken var limmad direkt på timret. På samma väggar fanns brev adresserat till kopparslagaren Christian Adolph Östman som enligt husförhörslängder äger huset år 1821. Dessvärre har ingen datering kunnat göras på rummen i bottenvåningen. I rum 103 fanns fortfarande den kraftiga murstocken kvar och fasade takjälkar i en del av rummet. Vid rivingen syntes att byggnaden hade en hel del återanvända och omsatta delar. Bakom bostadshusets fasadpanel syntes att timret var rödfärgat, både på övre och nedre våningen, vilket kan tyda på att timret tidigare varit synligt och att huset redan från början byggts i två våningar. En annan möjlighet är att bostadshuset är uppfört av äldre liggtimmer som återanvänts.

Intressant är att bostadshuset ligger strax intill Västra Tullportsgatan. Adressen var efter sekelskiftet 1900 "Väster Tull". Huset benämns i husförhören år 1821 för "Tullkammaren" i registret och "Tullhuset" i husförhørsprotokollet. Under takteglet i bostadshuset syns lager av näver, vilket är en ålderdomlig form av takläggning, då näver använts som "tätskikt".

KULTURHISTORISK KONSEKVENSANALYS

Kvarteret är mycket historiskt intressant. Kvarteret ligger just i stadens västra utkant och äldre stadsplanegräns. Byggnaderna omgavs tidigare av öppet åkerlandskap. Möjligen är just detta hus stadens västra tullhus, som enligt kartor låg tvärs över gatan på andra sidan Västra Tullgatan år 1787. Uppgifter om exakt var västra tullhuset låg, samt om och hur det nu rivna bostadshuset hade ett samband med landstullverksamheten är i nuläget oklart.

Kvarteret ligger också intill Västra Storgatan som utgjorde en del av gamla Riksväg 1, som fram till 1962 var huvudvägen mellan Helsingborg och Stockholm. I kvarteret har det också funnits en bensinstation som servade förbiresande resenärer. Rum i bostadshuset har också hyrts ut som hotell till resenärer. Bensinstationen är belagd sedan 1929 och är därmed en av stadens tidiga bensinstationer som fanns kvar före rivningen 2014. Bensinstationen berättar om folkhemmets tidiga bilism och ytterst få äldre bensinstationer finns bevarade i landets stadsmiljöer. I kvarteret har det också funnits bilfirmor, körskolor, samt gummi- och däckverkstad.

Byggnaderna måste därför sägas ha mycket höga kulturhistoriska värden och berättar en stor och viktig del av stadens historia. Byggnaderna var också i bra skick, varför rivningen inte kunde motiveras med omfattande renoveringsarbeten. Byggnaderna hade också flera intressanta äldre ytskikt. En effekt av rivningarna är att de kommer att bidra till en utarmning av kulturmiljön i Nyköpings stads västra del, som fortfarande inte är helt utforskad. Kvarteret ligger också inom ett område som är utpekad som en riksintressant kulturmiljö, Nyköping (D57), och Väster tull bildade en port in till staden.

Dokumentationen har dock gett Sörmlands museum en unik chans att ta reda på mer om husens historia och de människor som levat och verkat här. I samband med dokumentationen har Sörmlands museum samlat in vissa föremål till samlingarna, såsom tapetlager, delar av timmer, fotografier, vykort, klädesplagg mm. Vissa byggnadsdelar såsom kakelugnar, dörrar och fönsterbågar har tagits tillvara av privatpersoner. En del timmer kommer att återanvändas till renovering och timmerlagningar av byggnader som är med i Sörmlands museums kursverksamheter.

70 Det innersta stänkmålade tapetlagret i rum 20, vilket sitter på en tidning från 1797 (Slm D2014-333).

Källförteckning

Arkiv

Lantmäteriet, Gävle

Lantmäterimyndigheternas arkiv

Rikets allmänna kartverks arkiv

Sörmlands museums arkiv, Nyköping

Litteratur

Bengtsson, R. *Vid stadens hank och stör : tullstugor, portar och bommar i svenska städer 1622-1810.*

Generaltullstyrelsens och Tullmuseets skriftserie, 1998.

Björkstén, S R. & Stenberg, D. 1949. *Samlingsverket Sveriges städer och samhällen jämte landsbygd.*

Södermanland. Del I. Göteborg.

Indebetou, H. O. *Nyköpings minnen.* 1874.

Norén, H. 2010. *Nyköpings historia 2. En ny stad växer fram.* Nyköping.

Nyköpings adresskalender för år 1922, 1933, 1943, 1961

Nyköpings länskalender för år 1852, 1929

Ryberg, R. 1987. *Sörmlandsbygden 1988:2.* Södermanlands hembygdsförbunds årsbok. Nyköping.

Wallner, A V. 1967 *Nyköpings stadsfullmäktige etthundra år: en redogörelse för stadens borgerliga förvaltning under åren 1863-1962 / utgiven av Nyköpings drätselkammare, Nyköping.*

Nyköpings kommun och Länsstyrelsen i Södermanlands län. 1990. *Nyköpingsbygdens och Nyköpings stad; utveckling och framväxt,* Nyköping. 1990.

Opublicerat material

"Nyköping-Mjölby, Vid sidan av motorvägen" Tidningen Riksettan.

Muntliga uppgifter

Bildgruppen i Nyköping, Assar Alexandersson

Lars Einar, son till fabrikör Ernst Einar som hade verkstad i kvarteret 1938-1950.

Nyköpings automobilsällskap, Urban Nyblom

Mary Karlsson, som arbetat på både Shell och Mobil Oil bensinstation.

Katarina Arvidsson, dotter till Gunnar Arvidsson.

Administrativa uppgifter

Fastighetsuppgifter

Objekt: kv. Viadukten 3

Kommun: Nyköping

Fastighetsbeteckning: kv. Viadukten 3

Socken: Nicolai

Län: Södermanland

Ekonomisk karta: 9H2d Nyköping

Projektrelaterad information

Fastighetsägare: Nyköpings kommun

Beställare: Nyköpings kommun

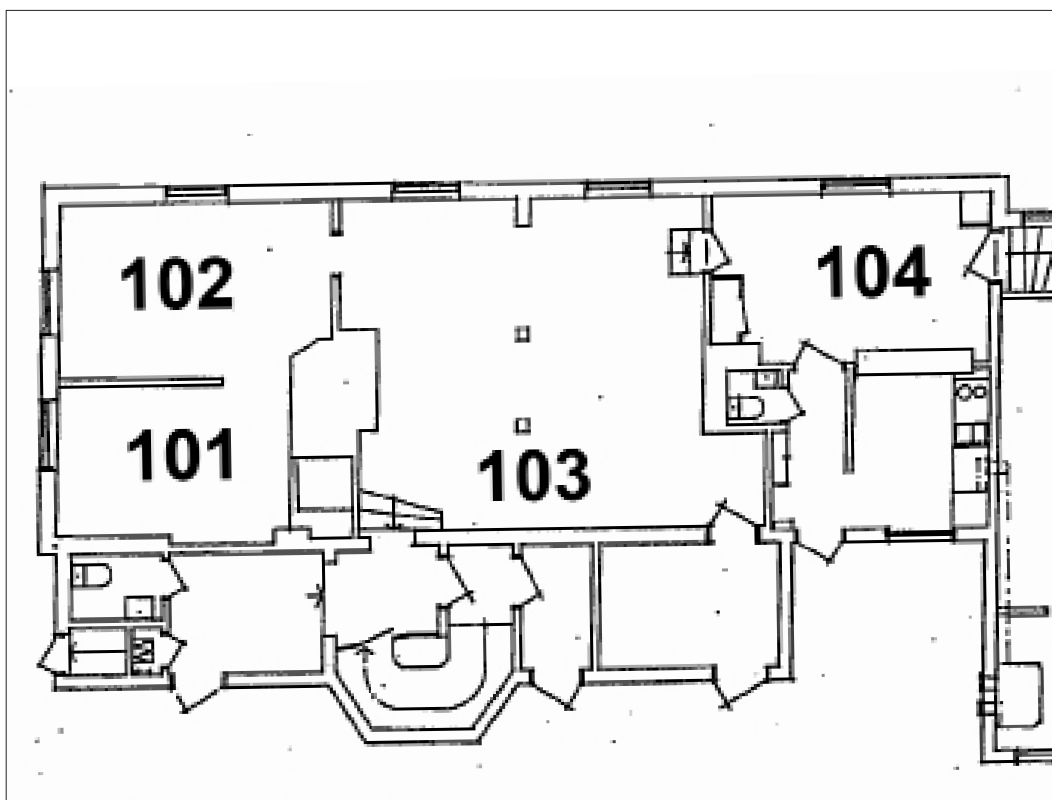
Antikvarisk konsult: Eva Wockatz, Sörmlands museum, Box 314, 611 26 Nyköping

Övriga uppgifter

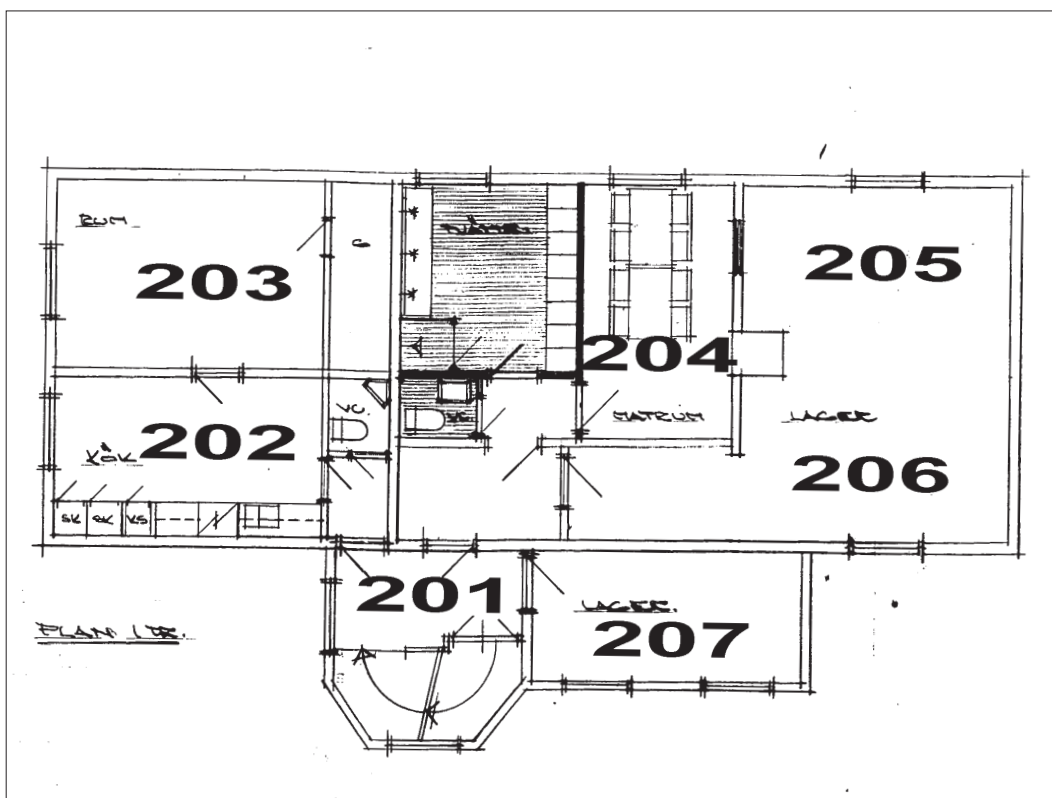
Sörmlands museum, dnr KN-SLM13-272

Dokumentationsmaterial

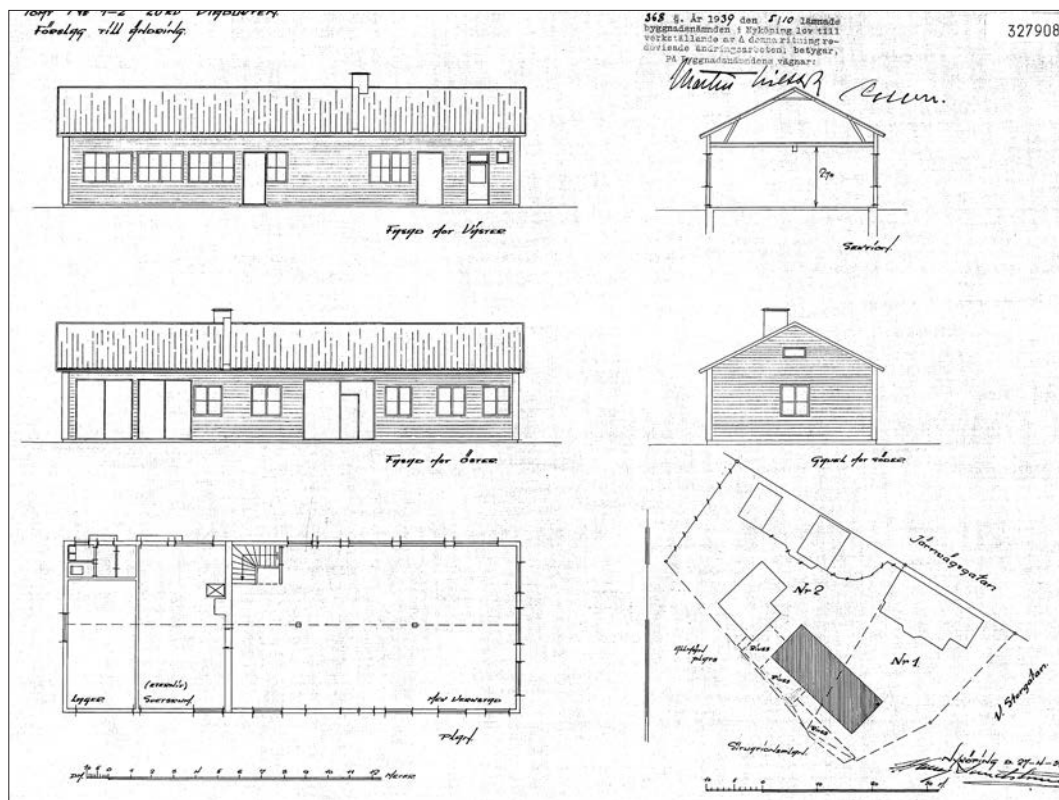
Dokumentationsmaterial i form av arbetsmaterial och fotografier förvaras i Sörmlands museums arkiv, Nyköping.

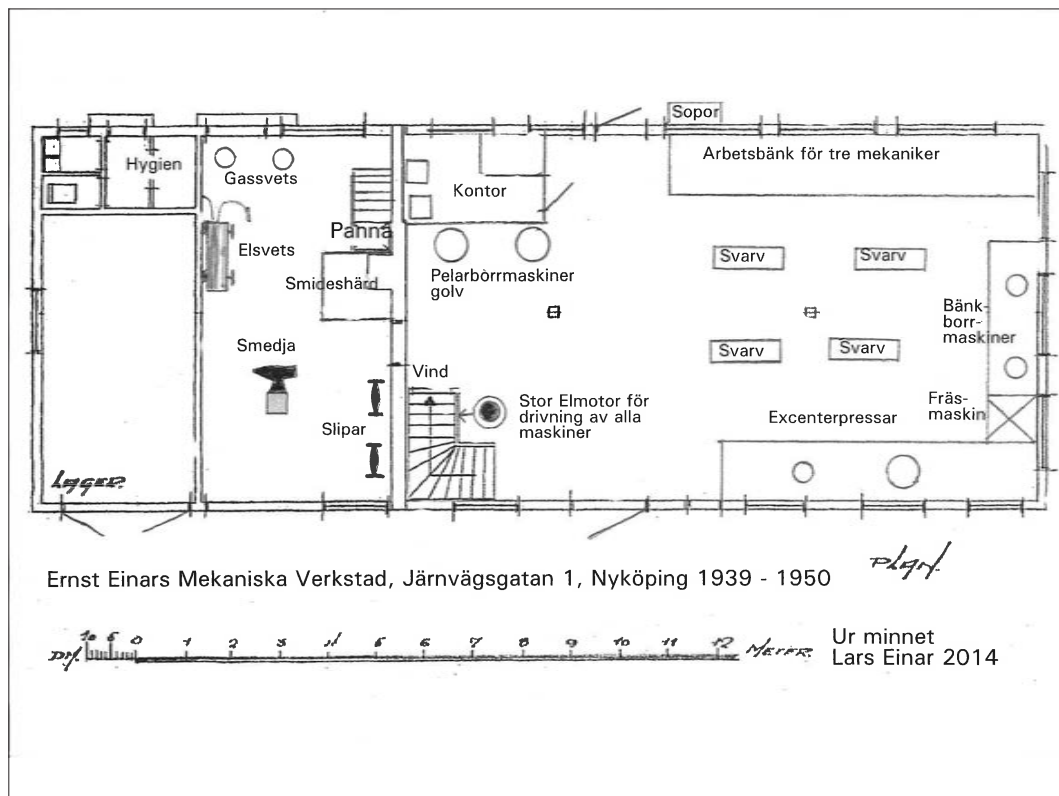
71 Bostadshusets bottenvåning, öster uppåt i bild.

72 Bostadshusets övre våning, öster uppåt i bild.

73 *Plan av verkstaden år 1939 (Nyköpings kommuns arkiv).*

74 Skiss av Ernst Einars Mekaniska verkstad, 1939-1950. Svarvarna drevs av remmar kopplade till axlar med remskivor fastsatta i taken. Alla drivna av en elmotor. Ritning utförd av Lars Einar 2014. Väster uppåt i bild.

75 Handmålad "felvänd" tapet i rum 202 samt brev från tidigt 1800-tal klistrat direkt på timret (Slm D2014-334).

76 Ultramarin 1870-talstapet som sitter i rum 202 (Slm D2014-335).

77 Brev och beställningsanteckningar sitter på timret i rum 202, tillhörande kopparslagare C A Östman som var husägare år 1821 (Slm D2014-336).

78 Röd jugendtapet i rum 203 (Slm D2014-337).

79 Ultramarinblå tapet i rum 203 (Slm D2014-338).

80 Senare tapetlager i rum 205 (Slm D2014-339).

81 Understa stänkmålningen som satt i rum 205 på tidning från 1797. Som bröstning en ca 5 cm bred linje målad i grått och svart (Slm D2014-340).

82 Rombiskt mönstrad tapet som sitter i rum 206, 1870-tal (Slm D2014-341).

83 Stänkmålade pappersark på grå lumpapp i rum 206 (Slm D2014-342).

84 Stänkmålade rosa pappersyta i det bortre vindsrummets garderob (Slm D2014-343).

85 Tapetlager i vindsrummet som ligger mot nordost, ca 1870-tal. Notera takbården (Slm D2014-344).

86 Underst den äldsta liggande grönmålade fasadpanelen. Överst den senare breda locklistpanelen (Slm D2014-345).

87 Rivningen av bostadshuset den 20 maj 2014 (Slm D2014-359).

88 På nedre våningen fanns det i rum 103 äldre fasade takbjälkar som varit synliga. Under dessa var senare takbrädor spikade (Slm D2014-360).

89 Bostadshusets västra fasad. Timret var rödfärgat och handbilat. Till vänster var tidigare verandan. Äldsta fasadpanelen syns (Slm D2014-361).

90 Även på östra fasaden var timret handbilat och rödfärgat (Slm D2014-362).

91 Under takteglet var flera lager med näver spikat på takbrädorna (Slm D2014-363).

92 Den äldsta fasadpanelen var liggande och spontad (Slm D2014-364).

93 Bensinstationen efter det att fasadens plåtinklädnad tagits bort (Slm 2014-365).

94 Den äldre sadeltakskonstruktionen syntes under den senare uppbyggda "skärmen" (Slm D2014-366).

95 Pelarna var gjutna (Slm D2014-367).

96 Notera väggarnas stående plank och ursprunglig väggyputs på så kallad vassmatta, "rörning", som syns till vänster (Slm D2014-368).

97 Affisch som låg på bensinstationens vind, som byggdes in 1956 (Slm D2014-369).

98 På vinden låg också en svalrock från Shell, med Shellsnäckan instansad i guldknapparna (Slm D2014-370).